

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Ksenija Germ

Lastetusmaksust ja selle kehtestamise võimalikkusest Eestis

Bakalaureusetöö

Õppekava ÄRINDUS, peeriala Majandusarvestus

Juhendaja: Kaidi Kallaste, PhD

Tallinn 2019

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 6888 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Ksenija Germ

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 163944TABB

Üliõpilase e-posti aadress: ksenia.germ@gmail.com

Juhendaja: Kaidi Kallaste, PhD:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1 LASTETUSMAKSU KEHTESTAMISE PÕHJUSED JA RAKENDAMISVIISID LÄBI AJALOO.....	7
1.1 Euroopa Liidu demograafiline olukord	7
1.2 Sündimuse vähenemise põhjused (Gumiljovi passionaarsuse teooria)	11
1.3 Lastetusmaksust ENSVs.....	16
1.3.1 Vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks	16
1.3.2 NSV lastetusmaksu mõju sündimusele ja raha laekumine ENSVs	19
2 LASTETUSMAKSU VÕIMALIKKUSEST EESTIS	23
2.1 Maksukorralduse seadus ja lastetusmaks	23
2.2 Põhiseadus ja lastetusmaks	26
2.3 Metodoloogia.....	27
2.4 Küsitluse tulemuste analüüs	28
KOKKUVÕTE	32
SUMMARY	34
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	36
LISAD	38
Lisa 1. 2017.aasta EU-28 vanuse sõltuvussuhete koondtabel	38
Lisa 2. 2015. aasta EU-28 sotsiaalkulutuste osatähtsused riigi SPK-s.....	39
Lisa 3. EU-28 keskmine vanaduspension 2015.aastal.....	40
Lisa 4. Gumiljovi etnogeneesi tsükkel	41
Lisa 5. 1958.-1982.aastate NSV Liidu sündimuse näitajad.....	42
Lisa 6. NSV Liidu 1959.a, 1970.a, 1979.a linnapere suuruse näitajad.....	43
Lisa 7. NSV Liidu 1959.a, 1970.a, 1979.a maapere suuruse näitajad	44
Lisa 8. Eesti rahvaarvu muutuste dünaamika	45
Lisa 9. ENSV eelarve laekumised aastatel 1960-1970.....	46
Lisa 10. 1959.a ja 1970.a NSV Liidu vabariikide rahvaarv	47
Lisa 11 Küsimustiku struktuur	48

LÜHIKOKKUVÕTE

Antud lõputöö eesmärk on hinnata lastetusmaksu kehtestamise võimalust ja kasulikkust Eestis lähtudes seadustest, samuti demograafilisest ja eetilisest aspektist. Lõputöö raames viidi läbi kvantitatiivne uuring eesti maksumaksjate suhtumise väljaselgitamiseks lastetusmaksu kehtestamisse.

Lõputöö tulemused näitavad, et lastetusmaksu praktika ENSV-s ei toonud märkimisväärset sündimuse kasvu. Samuti Eesti Põhiseadus ei soodusta sellise maksu kehtestamist, Maksukorralduse seaduse kohaselt lastetusmaksu kehtestamine nõuaks palju struktuurseid muudatusi riigi info- ja maksusüsteemis ning eesti maksumaksjate arvates ei ole lastetusmaksu kehtestamine eetiline.

Märksõnad: lastetusmaks, Euroopa, sündimus, NSV Liit, seadus

SISSEJUHATUS

Euroopa seisab demograafilise kriisi lävel. Madal sündimus, eluea pikenemine, 70-ndate „babyboomer-id“: need on peamised aspektid mis iseloomustavad vananevat ühiskonda. Tagajärjeks on suurenenud kulud sotsiaaltoele Euroopa riikide eelarvetes. Kõik need vananeva ühiskonna sümptomid on iseloomulikud ka Eestile. Võimalik, et seetõttu hakkasid ilmuma Eesti meedias arvamuskirjed ja uuringud, mis pakkusid uusi strateegiaid nende muutustega toimetulekuks.

Lastetusmaks oli tõstetud esile mitmetes arvamuskirjedes kui tõhus meede nii sündimuse soodustamiseks kui ka avaliku koormuse kergendamiseks. Need meediakajastused ajendasid tööautorit lastetusmaksu kehtestamise otstarbekust uurima. Teema on aktuaalne nii riigi kui ka Euroopa demograafilise olukorra tingimustes.

Teema on uudne, kuna teadaolevalt ei ole lastetusmaksu kehtestamine Eesti Vabariigi territooriumil teadustöö raames varem uuritud. Selle teadustöö lisaväärtuseks on see, et lastetusmaksu otstarbekuse väljaselgitamine annab maksupoliitikale põhjendatud teadmise lastetusmaksu ajaloo ja inimeste hoiakutest tänapäeval.

Lõputöö uurimisprobleemiks on see, et täna Eestis kontekstis puudub ülevaade lastetusmaksu võimalikust mõjust sündivusele ja ühiskonna reageerimisele.

Lõputöö eesmärgiks on hinnata lastetusmaksu kehtestamise võimalust ja kasulikkust Eestis lähtudes seadustest, demograafilisest ja eetilistest aspektidest.

Uurimisülesanneteks on:

- 1) süstematiseerida ja analüüsida Eesti ja Euroopa demograafilisi näitajaid ja probleeme, Eesti maksuseaduse põhiprintsiipe;
- 2) analüüsida NSV Liidu lastetusmaksu rakendamispõhimõtteid ja selle mõju sündimusele ENSV-s;
- 3) hinnata lastetusmaksu otstarbekust Eestis lähtudes Eesti Põhi- ja maksuseadusest, võimalikust mõjust sündivusele ja maksumaksjate arvamusest.

Lõputöös kasutatakse kvantitatiivset uurimismeetodit. Analüüsitakse teemakohaseid Eesti õigusakte, Euroopa Liidu demograafilisi aruandeid ja prognoose, NSV Liidu eelarveid ja rahvastiku statistikat. Lõputöö koosneb kahest peatükist, millest esimene selgitab lastetusmaksu kehtestamise põhjusi ja selle rakendamispraktikat. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade Euroopa Liidu demograafilisest seisust ja „vananeva ühiskonna“ fenomenist. Teises alapeatükis pakutakse selgitust sündimuse vähenemisele Euroopas L.Gumiljovi teooria põhjal. Kolmandas alapeatükis antakse ülevaade lastetusmaksu rakendamise praktikast ja selle mõjust sündimusele.

Teises peatükis uuritakse lastetusmaksu kehtastamise võimalikkust. Esimeses alapeatükis tutvustatakse Maksukorralduse seadust ja kuidas sellega on kooskõlas lastetusmaks. Teises alapeatükis tutvustatakse Eesti Põhiseaduse paragrahve, mis on puudutavad lastetusmaksu kehtestamist. Kolmandas alapeatükis kirjeldatakse uuringu metodoloogiat ja valimit. Neljandas alapeatükis analüüsitakse uuringu tulemusi.

1 LASTETUSMAKSU KEHTESTAMISE PÕHJUSED JA RAKENDAMISVIISID LÄBI AJALOO

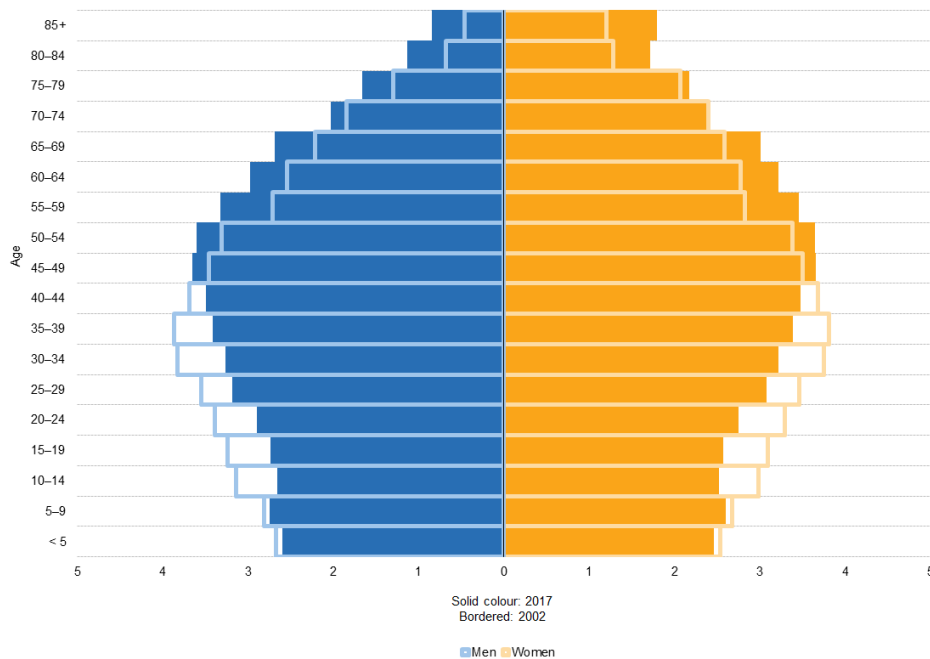
1.1 Euroopa Liidu demograafiline olukord

Vananev rahvastik on pikaajaline tendents, mis algas mitu dekaadi tagasi Euroopas. Seda trendi on näha rahvastiku vanuse struktuuri transformatsioonides ja vanemate kodanike suurenevas osatähtsuses paralleelselt väheneva tööajaliste kodanike osatähtsusega kogurahvastikus.

Euroopa Liidu rahvaarv 1. jaanuariks 2017 oli hinnatud 512,6 miljonile (1. jaanuari 2018. aasta andmed). Sellest noori inimesi (0-14a.) oli 15,6% EU-28 (28 vastab 28 EL-i liikmesriigile) rahvaarvust, inimesi tööeas (15a.-64a.) oli 64,9% kogu rahvaarvust. Vanemaid EL-i elanikke (65. ja vanemad) oli koguarvust 19,4%. 2017. aasta vanemate elanike osatähtsus on kasvanud 0,2 protsendi punkti võrreldes 2016. aastaga ja 2,4% võrreldes 10 aasta taguse näitajaga.

1. jaanuaril 2017. aastal EU-28 rahvastiku mediaan vanus oli 42,8 aastat, mis tähendab et pool rahvastikust olid vanemad kui 42,8 ja teine pool oli sellest noorem. Aastast 2002. kuni 2017. oli mediaan vanus kasvanud 4,2 aasta võrra (keskmiselt 0,3 aasta võrra aastas) 2002. ja 2017. aastate vahel, alustades 38,6 aastast jõudes 42,8 aastani. (Eurostat, 2018a)

Rahvastiku püramiidid näitavad rahvastiku jaotumist soo ja viieaastaste vanusegruppide järgi. Iga horisontaalne tulp vastab selle soo ja vanusegrupi osatähtsusele kogurahvastikus. EU-28 rahvastiku püramiid 1. jaanuarist 2017. aastast on kitsas põhiosas ja ülesse liikudes näeb välja rombina (Joonis 1) tänu suurele sündivusele kuuekümnendatel aastatel, mille lapsi ka nimetatakse „babyboomer’iteks“, kes on täna jõudnud oma elu teise viiekümnesse. Nemad on siiani suurem osa tööajalisest rahvastikust. Selle generatsiooni vanemad esindajad hakkavad jõudma pensioniikka, mida illustreerib 2002. aasta ja 2017. aasta rahvastiku püramiidide võrdlus. „Babyboom“i põlvkond liigub rahvastiku püramiidi tippu, jättes tööeas oleva rahvastiku kitsaks kohaks.

Joonis 1. EU-28 rahvastiku püramiidid aastatel 2002. ja 2017.

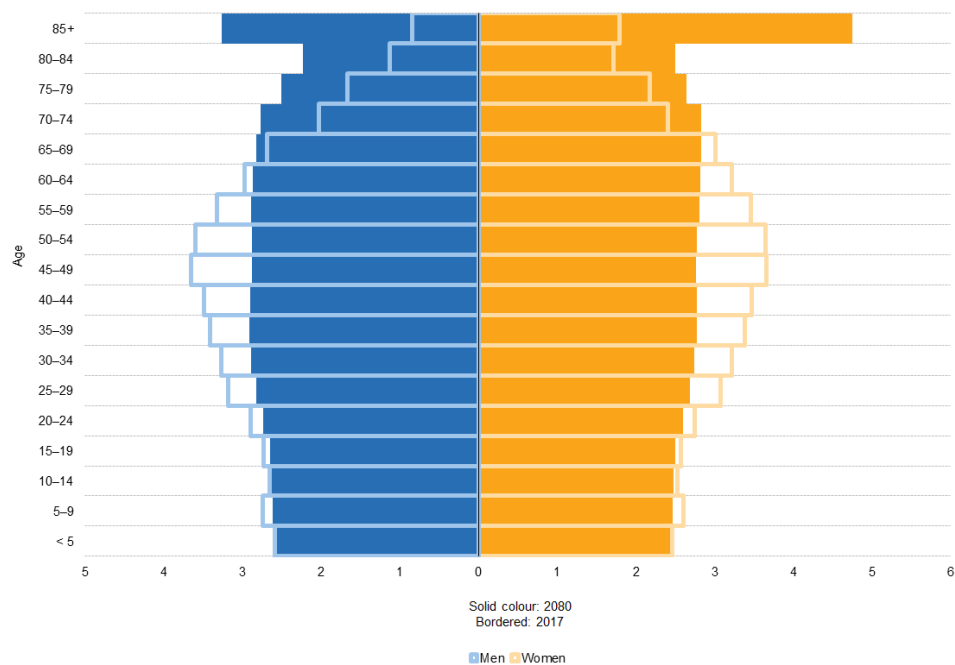
Allikas: Eurostat, 2018a

Üle 65. aastaste inimeste osatähtsus rahvastikus suureneb kõigis Euroopa Liidu riikides. Aastatel 2007.-2017. tõusis vanemate inimeste osatähtsus 2.4 protsenti EU-28 andemetel. Kusjuures ka nooremate rahvastiku esindajate (alla 15.a) osatähtsus langes 0.3 protsenti. Vanemate rahvastiku esindajate osatähtsuse kasvul on mitu põhjust. Esimeseks põhjuseks on kasvanud pikaelasticus. Teiseks põhjuseks on järjepidev madal sündivus, mis on panustanud vanenevasse rahvastikku. Vähesed sünnid viivad nooremate rahvastiku esindajate osatähtsuse kahanemisele kogurahvastikus.

Tuleviku trendide välja selgitamiseks Eurostati rahvastiku prognooside viimane seeria kattis perioodi 2015.aastast 2080.aastani. EU-28 rahvastik peab prognoosi järgi kasvama ja jõuma maximumi (528,6 mln) 2050.aastal ja siis aste-astmeliselt kahanema 518,8 miljonini 2080.aastaks. 2017.aasta ja 2080.aasta rahvastiku püramiidide võrdlus (Joonis 2) näitab, et EU-28 rahvastik jätkab vananemist. Tulevaste dekaadide jooksul „babyboomerite“ põlvkond täielikult migreerub vanema rahvastiku ossa (65 ja vanemad). Kuigi 2080.aastaks on rahvastiku püramiidi vorm rohkem ristküliku moodi kitsendusega püramiidi keskel (45.a-54.a vanusegrupp).

Järgmine aspekt, mis viitab rahvastiku jätkuvale vananemisele, on vanema rahvastiku osa progressiivne vananemine. Väga vanade rahvastiku esindajate osatähtsus kasvab kiiremini kui

ükski vanusesegment Euroopa Liidu rahvastikus. Usutakse, et EU-28 80.aastaste ja vanemate esindajate osatähtsus suureneb 2017.-2080. aastate vahel 5,5 protsendist 12,7 protsendini (Joonis 2).

Joonis 2. EU-28 rahvastiku püramiidid aastatel 2017. ja 2080.

Allikas: Eurostat, 2018a

Kogu vanuse sõltuvussuhe aitab hinnata nooremale ja vanemale rahvastiku osale antava toe taset tööelise rahvastiku osa poolt. See näitaja põhineb noorema ja vanema rahvastiku summeeritud osa ja tööaes oleva rahvastiku osa suhtel. Kuigi võib ka eraldada vanema vanusegrupi sõltuvussuhet (vanem vanusegrupp jagatud tööelise grupiga). EU-28 vanema vanusegrupi sõltuvussuhe 1. jaanuaril 2017 (Lisa 1) oli 29,9%. See tähendab, et keskmiselt on 3 töötavat inimest iga inimese kohta, kes on 65. ja vanem. Selle suhte näitajad erinevad riigiti, näiteks Luksemburgis vanema vanuse grupi sõltuvusnäitaja samal kuupäeval oli 20,7% ja Soomes 33,2%, kuigi mitte mingis riigis see näitaja ei ületanud 35 %. (Eurostat, 2017)

Noorema ja vanema vanusegrupi sõltuvussuhe kombinatsioon teeb kogu vanuse sõltuvussuhet (arvutatud kui sõltuvate inimeste- nooremad ja vanemad- ja tööaes olevate inimeste suhe), mis EU-28s 2017.aastal oli 53,9% , mis näitab seda, et Euroopa Liidus on umbes 2 tööaes olevat inimest iga sõltuva kohta. 2016.aastal Euroopa Liidu liikmesriikide kõige madalam kogu vanuse sõltuvussuhe oli Slovakkias (43,8%) ja kõige kõrgem oli Prantsusmaal (60%).

EU-28 üldiseks trendiks võib pidada vanema vanusegrupi ja kogusõltuvussuhte kasvu. Vanema vanusegrupi sõltuvussuhe kasvas viimase kümne aasta jooksul 4,7% (25,5% 2007.aastal ja 29,9% 2017.aastal), kusjuures kogu vanusesõltuvussuhe kasvas 5 protsendipunkti sama perioodi jooksul (48,9% 2007.aastal ja 53,9% 2017.aastal).

2015. aastal EU-28 olid kogukulutused sotsiaaltoetustele 4 068 miljardit eurot, mis vastas 27,5 %-le SKP-st. Kulutuste sisuanalüüs näitas, et suurema osa kulutustest moodustas vanemate elanike toetus (enamasti pensionid), mis ulatus ligi pooleni (45,5%) 2015. aasta sotsiaaltoetuste kogukulutustest.

Sellist vanemate elanike toetusteks jagatud kogukulutuste suurenemist täheldati igas EU-28 riigis. Mõnes EU-28 riigis moodustasid vanemate elanike sotsiaaltoetustele suunatud kogukulutused isegi rohkem, näiteks kõige suurem vanemate elanike sotsiaaltoetuste kogukulutuste osa oli Kreekas (65,4 %), Itaalias ja Portugalis mõlemas 59,9 %, Rumeenias (55,2%), Küproses (54,9%), Maltas (51,2 %), Austrias (50,3 %), Lätis ja Bulgaarias mõlemas 50,2% (Lisa 2). Vanematele elanikele suunatud suured osakaalud kogukulutustest on tõenäoliselt tingitud rahvastiku vananemisest.

2015. aastal kulutati EU-28s pensionidele 1 845 miljardit eurot (v.a Poola). Võrreldes SKP-ga olid EU-28 kulutused pensionidele (v.a Poola kulutused) 12,8% kogu majandusväljundist 2015. aastal.

Pensionikulutuste suhteline olulisus varieerus Euroopa Liidu liikmesriikides. 2015. aasta suurim näitaja oli Kreekas (17,8% SKP-st), Itaalias ja Prantsusmaal moodustasid kulutused pensionidele ligi 15% SKP-st. Kõige madalamad näitajad olid Lätis, Maltas, Leedus ja Iirimaal, kus pensionikulutused moodustasid vähem kui 8% SKP-st.

Kui süveneda detailidesse, siis suurem osa 2015.aasta EU-28 pensionikulutustest suunati vanaduspensioniteks (Lisa 3). Töövõimetus-, toitjakaotus- ja ennetähtaegsed vanaduspensionid võtsid pensioni kogukulutustest väiksema osa.

Ajavahemikul 2008 -2015 suurenes EU-28 pensionisaajate koguarv (need, kes saavad vähemalt ühte liiki pensioni) 3%. Pensionisaajate arvu kasv oli EU-28s mõõdukas ja üldiselt konstantne terve perioodi jooksul (2008-2015), välja arvatud väike kahanemine 2012.aastal. Pensionisaajate

arvu üleüldine kasv oli põhjendatud vanaduspensionisaajate arvu kasvuga (6%). Vanaduspensionisaajate arvu kasvu korvas kergelt töövõimetuse- ja toitjakaotuspensionisaajate arvu vähenemine vastavalt 3,9% ja 1,4% võrra. Teiste pensioniliikide saajate arv kasvas pärast kasvude ja kahanemiste summeerimist 2,3% sama perioodi vältel.

Pensionikulutsed kasvasid sama perioodi jooksul (2008-2015) 13,9%. Pensionikulutused kasvasid kiires tempos 2009. aastal (5,6% juurdekasv), millele järgnes suhteliselt mõõdukas kasv 2010. ja 2012. aastal (pensionikulutuste kasvu aeglustumine võis olla tingitud riigivõla kriisist 2009.aastal), ning taas kiire kasv 2013.aastal.

Need andmed on analüüsitud erinevate pensioniliikide järgi kogu Euroopa Liidu rahvastiku struktuuris, mis on defineeritud ESSPROSi (*European system of integrated social protection statistics*) poolt funktsiooni kohaselt.

Pensionikulutused saaja kohta kasvasid 2009.aastal EU-28 territooriumil 4,8%. Kuid järgmise kahe aasta jooksul ei toimunud pensionikulutustes saaja kohta muutusi pensionide külmutamise tõttu globaalse majanduskriisi tipus. Aastatel 2012-2015 taastus EU-28s pensionikulutuste kasv saaja kohta, mille tingis peaaegu ainult vanaduspensionide kasv (Eurostat, 2018b).

Vananev rahvastik kujutab endast väljakutset kõikide Euroopa Liidu riikide pensionisüsteemidele ja võib majanduskasvu aeglustada. Sellest tulenevalt on tekkinud vajadus arendada ja rakendada uusi strateegiaid pensionisüsteemidele, et need saaksid tulla toime muutuva majandusliku ja demograafilise olukorraga.

1.2 Sündimuse vähenemise põhjused (Gumiljovi passionaarsuse teooria)

Kõik rahvaühendused kui inimestest koosnevad üksused läbivad enda arengus erinevaid etappe. Samamoodi läbivad oma arenguetappe ka äriüksused, kus alguses puutuvad ettevõtted kokku väljakutsega saavutada autonoomsus, seejärel püüavad laieneda kaugemale esialgsetest piiredest, jõuavad turu tasakaalu ja lõpuks kas jätkavad oma tegevust, säilitades stabiilsuse või hääbuvad (Dodge, Robbins 1992). Vene ajaloolane, etnograaf ja geograaf Lev Gumiljov töötas välja etnogeneesi teooriat, mis kirjeldab sarnaseid arengufaase etnose suhtes. Et saada paremini aru Euroopa etnose arengu tendentsidest ja pakkuda selgitust vananeva

ühiskonna fenomenile, selles lõputöös tutvustatakse Lev Gumiljovi tähtteost „Etnogenees ja Maa biosfäär“, täpsemalt passionaarsuse teooriat. (Гумилев, 1973)

Esmalt määratleme mõned mõisted, mis on vajalikud teooria põhjalikuks mõistmiseks.

„Passionaarsus on keskmisest kõrgem tegutsemistahe.“ (Буданова, 2004)

J. Platonov, psühholoogiateaduste doktor, etnopsühholoogia ja konfliktoloogia spetsialist, on määratlenud passionaarsust kui etnose püüdlust ja võimet muuta keskkonda (nii poliitilises kui ka geopolitilises tähenduses). (Платонов, 2000)

Ajalugu on näinud palju passionaarseid isikuid (edasid passionaarid), nende nimed on jäänud õpikutesse, kunstiteostesse ja maailma suurtesse avastustesse. Selle illustreerimiseks võtame inimesed, keda tunneme Albert Einsteini, Makedoonia Aleksandri ja Napoleoni nime all. Kõik nadoma elus võtnud kõikeületavaid riske ja saavutanud jahmatavaid tulemusi. Makedoonia Aleksandri eestvedamisel kasvas tema impeerium väikesest riigist Balkani poolsaarel üheks võimsaimaks suurriigiks Aadria merest Induse jõeni. Napoleon, olles keskklassi maavaldaja poeg, lõi ligi kakssada aastat tagasi Euroopa suurima impeeriumi tänapäeva Portugali piirist Venemaani. Albert Einstein oli hull geenius, kes lükkas arusaama füüsilisest maailmast ümber, luues üldrelatiivsuse teooria ja pannes alguse kvantteooriale, mille oletused ei klappinud terve hulga toliaegsete füüsikaseadustega. Peale selle on passionaarsusel veel üks omadus, mis on erakordselt oluline. Passionaaridel oli nende erakordsete visioonide kõrval ka inimeste innustamise võime ja nad suutsid ühendada tuhandeid inimesi oma ideede elluviimiseks. See ongi üks peamisi passionaari tunnuseid.

Etnoses on alati eri proportsionis kolm inimkategooriat nende passionaarsuse taseme järgi: passionaarid, tasakaalus olevad inimesed ja nn. subpassionaarid. Nende erinevus seisneb passionaarsuse ja enesealalhoitungi omavahelises proportsioonis. Passionaaridel on energia üleküllus, seepärast on nad võimelised taluma ülepinget. Kusjuures see ei ole seotud moraali, ideoloogia ega andega, ainult passionaarsuse gradatsiooniga ehk energeetilisusega. Passionaar on valmis viima ellu oma ideed isegi siis, kui see ületab bioloogilise enesealalhoitungi piire. Ilma passionaarideta, kes on võimelised panema oma energia etnilise süsteemi sisse, ei oleks selles süsteemis rahvaliidreid, vapraid sõdalasi, teadmishimulisi teadlasi ega julgeid avastajaid. Vähese

passionaarsusega süsteemis algab paratamatult seisak ja hiljem degradatsioon, mis on küll iga ethnose loomulik arenguetaap, kuid passionaarsuse puudumine viib ethnose hääbumiseni siiski kiiremini.

Tasakaalus olevatel inimestel kompenseerivad passionaarsus ja enesealalhoiutus teineteist. Nad on ratsionaalsed inimesed, teiste sõnadega pragmatikud. Pragmatiline indiviid (vastava hariduse ja ande olemasolul) võib soodsates tingimustes saada heaks kunstnikuks, heliloojaks ja muuks kunstitegelaseks, kui selle eest vääriliselt makstakse. Vastasel juhul võib ta tegutseda muul alal, isegi temale vähem huvi pakkual, kuid paremini tasustataval.

Subpassionaar ei ole sageli võimeline tegema midagi kasulikku või ta lihtsalt ei pinguta eesmärgi nimel. Teda juhivad bioloogilised impulsid (nälg, viha, sugutung, laiskus), mis ületavad tema energeetilisuse, ta ei ole võimeline neid ohjeldama. Tüüpilised subpassionaarid on infantiilsed inividid (nn elumehed, hulkurid, kodutud), passiivsed unistajad, iseloomutud ja madala moraaliga isikud: prostituudid, alkohoolikud, narkomaanid ja sulid. Kuid kahtlemata võivad nad leida eneseteostust ka muudel aladel (Жутдиев, Емельянов, 2014).

Veel üks oluline mõiste, mida läheb tarvis Gumiljovi teooriat aru saamiseks, on etnogenees (kreeka kleeses *ethnos* ehk „hõim, rahvas“ ja *genesis* ehk „päritolu“), mis on etnilise kokkukuuluvuse (ethnose) moodustamine erinevate etniliste komponentide baasil. Etnogenees kujutab endast ethnose ajalugu. Ethnose moodustamise tulemusel võib esialgne etnos kaotada osa oma iseloomulikke tunnuseid ja omandada uusi teistest etnostest .

Gumiljovi hüpotees määrab ja kirjeldab etniliste süsteemide tüüpe, toob sisse passionaarsus mõiste, selgitab välja ethnose elu tüüpilised protsessid ja piiritleb etnoste vastastikuse mõju.

Etnilised süsteemid on samaaegselt:

- bioloogilisest sarnasusest tingitud inimeste ühendused, sarnased lõvipraidile (lõvide pere seltsing) või sipelgapesale;
- inimeste ühenduse harjumine mõne maastikuga;
- inimgrupid, mis mõistavad enda ühtekuuluvust ja vastandavad end teistele etnilistele süsteemidele (vastastikune komplimentaarsus);
- inimgrupid sarnaste käitumismustritega;
- inimgrupid, millel on ühine päritolu ja sünkroonne ajalugu;

- kestlikud evolutsioonisüsteemid;
- hierarhilised struktuurid.

Eristatakse järgmisi etnilisi süsteeme nende etnilise hierarhia taseme vähenemise järjekorras:

- Superetnos: kõige suurem etniline süsteem, mis koosneb etnostest. Superetnose käitumisstereotüüp on selle liikmete mentaliteet ja see määrab liikmete suhtumise elu fundamentaalsesse küsimustesse. Näited: euroopa, rooma, moslemi ja vene superetnosed.
- Etnos: teise nimega on rahvus. Etnose liikmed on ühendatud ühiste käitumismustrite kaudu, mis on tavaliselt seotud etnose arengukoha maastiku, religiooni, keele, poliitilise ja majandusliku korraga. Eelnimetatud käitumismustreid seostatakse tihti rahvuse iseloomuga. Näiteks hispaanlased on keevalised, skandinaavlased on rahumeelsed, sakslased on süsteemsed ja täpsed.
- Konviksioon: sarnase olmega mitme põlvkonna jooksul samal territooriumil elav inimgrupp
- Konsortsioon: ühise eesmärgi saavutamiseks ühinenud inimesed, kellel on ühine ajaloosaatus (mingisugune ajaloosündmus, mille tõttu muutus inimeste elulaad). Näide: poliitiline erakond.

Kõrgema korra etnilised süsteemid eksisteerivad tavaliselt kauem kui madalama korra süsteemid.

Etnogeneesi alguseks on mõnel territooriumil püsiliku ja laienemisvõimelise populatsiooni olemasolu. Tüüpiline etnogenees on esitatud Lisas 4.

„Etnogenees ja Maa biosfäär“-i monograafias puudutakse kokku „Lääne maailma“ etnose etnogeneesi kirjeldusega. „IX sajandil toimus tolaeagse Prantsusmaa ja Saksamaa territooriumil passionaarne tõuge (‘‘feodaalne revolutsioon’’). Pärast Rooma keisririigi varemetele tekkinud barbarite nõrku kuningriike sündis uus rüütellik Euroopa oma loomusega. Oma passionaarsuse kasvu faasis lõi see tagasi viikingite, araablase ja ungarlaste rünnakud. Euroopa kaeti gootika ja romaani lossidega ja jõu ülekülluse tõttu algasid ristiretked. Järgmises akmaatilises faasis näeme Saksa rahvuse Püha Rooma riigi erakondade võitlust, Prantsusmaa ja Inglismaa saja-aastast sõda ning kuningate ja feodaalide vastuseisu. Hiljem algas murraku etapp (XIV sajandi algus). Selle esimesest, peamiselt inkubatsiooniosa, on ajaloolased nimetatud renessansiks ehk taassünniks.

Murrakuetapi teises osas leidsid aset järgmised sündmused: reformatsioon (usuliselt ühtne katoliiklik Euroopa jagunes kahte leeri: Põhja-Euroopas võitis valdavalt protestantlus, lõuna pool jäi aga püsima ennast reforminud katoliku kirik (HE *sub* reformatsioon), ususõjade ja inkvisitsiooni levik, teaduse ja kunsti arengu aeglustamine. Tolleaegne kõige verisem sõda oli kolmekümneaastane sõda (1618-1648). Selle sõjaga käis kaasas subpassionaarse banditismi möll. Sõda lõppes Vestfaali rahuga ja Euroopa astus inertsiaalsesse faasi. Selles faasis likvideriti samm-sammult Euroopa etnokultuused lõhed, käivad edukad kolloniaalvallutused. Toimub Lääne maailma teaduse areng. Tekkib nn. tarbimisühikond (heaolu õitsengu tagajärg) ja luuakse Euroopa Liit.“ (Гумилев, 1973)

Gumiljovi õitsenguaega iseloomustavad rahvastiku aeglane kasv, liberaalsete teooriate populaarsus ja üldiselt mitte ideaalidele, vaid heaolu nautimisele suunatud ühiskonnahoiak. Need kõik iseloomustavad vananevat Euroopat. Euroopa praeguste rahvastikunäitajate, elustiili ja ajaloosündmuste kokkulangemus Gumiljovi entogeneesi teooriaga tõestab, et vananeva Euroopa fenomeen on mitte rahvastiku erakordne seisund, vaid järjepidev etapp etnose arengus.

Gumiljovi teooriale esitati põhjendatud kriitikat. Vladimir Korenjako, ajalookandidaat ja Venemaa riikliku Ida rahvuste ajaloomuuseumi juhtiv teadustöötaja avaldas artikli „К критике теории Гумилёва“, kus on lisaks mitmete teadlaste kriitikatele oli toodud üks tingimus, mis võib panna Gumiljovi etnose elutsükli teooria kahtluse alla. Täpsemalt on ajalugu näinud etnoseid, millel ei olnud tõukefaasi või mis elasid rohkem kui 1500 aastat, nendeks on eskimod ja baskid. Iga selline etnos lükkab entogeneesi teooria ümber. Eskimodel ei ole dokumenteeritud passionaarsuse tõuget ega hääbumisetappi, vastupidi eskimodel on stagneerunud elulaad ilma suurte muutusteta etnoses. Isegi kui eskimode muutumatu elu võib olla põhjustatud nende kliimaolustikust, mille tõttu ei olnud nende territoorium huvitav teiste etnoste vallutajatele. Baskide puhul, kes elasid ühes keskseimas kohas Lääne-Euroopas, kuhu sattus palju tolleaegseid vallutajaid, ei olnud märgatud passionaarsuse muutustust. Ei olnud baskide riiki, suurt baskide kultuuri ega tuntud baskidest avastajaid. Baskid allutati kergesti teistele rahvustele ja nad püsivad etnosena juba üle 1000 aasta ilma passionaarsuse muutusteta (Кореньяко, 2006).

Ühelt poolt paneb selline põhjustatud kriitika ühelt poolt viib Gumiljovi teooria kahtluse alla, tsielt poolt paneb lähemalt tutvuma entogeneesi passionaarsuse teooriaga, et tugineda sellele täies ulatuses. Käesolevas lõputöös on passionaarsusel selgitav roll ja sellel võib olla nõrku külgi.

1.3 Lastetusmaksust ENSVs

1.3.1 Vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks

Teise maailmasõja ajal kehtestati NSV Liidus erakorraline maks vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanikele. See maks kehtestati eesmärgiga kaasata lastetute kodanike rahalisi ressursse riigikassasse peredeta jäänud laste ühiskasvatuseks ja ülalpidamiseks lasteasutustes ning paljulapseliste perede ja üksikemade toetamiseks. Maksu hakati kinni pidama NSV Liidu Sõjajõudude juhatuse 21.novembri 1941.aasta ja 8.juuli 1944.aasta määruste alusel linna- ja maakohtades (ДипФинанс..2019).

20ndate aastate lõpust oli marksistliku õpetuse klassiline iseloom riigi, hinna olemuse ning kauba ja raha suhete käsitlemisel aluseks NSV Liidu tootmissuhete reformeerimisele. Sotsialismi üles ehitades eiras NSV Liit rahva maksukoormust kui riigikassa peamist sissetulekut.

Nõukogude teadlased M. Agarkov, M. Piskotin ja teised tõestasid maksude immanentsuse kapitalismis. NSV Liidu maksude majanduslik käsitus piirdus jooksvate sündmuste konstateerimisega. Sotsialismi tingimustes tugineb riik kasvavale sotsialistlikule omandile ja sotsialistlikule toodangule, mis riigi eelarve peamisteks allikateks. Seetõttu tekkis ja sai reaalsuseks maksude kaotamise idee 7. mail 1960. aastal tänu tööliste ja teenistujate töötasu maksude kaotamise seadusele (töötasu maksude hulka kuulus ka vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks). Kuid 22. septembril 1962. aastal vastavalt Ülemnõukogu juhatuse määrusele, lükati tööliste ja teenistujate maksudest vabastamise tähtajad edasi ja järgmised vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu vähendamised algasid alles 1973. aastal (Налогои в СССР...2018),(Lastetusmaks...1973).

Vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanikele maksu struktuuri selgitus ilmus eestikeelse brošüürina Nõukogude Eesti terrotooriumil 1948. aastal. Selle aasta struktuur kajastab esialgset maksustruktuuri kõige täpsemalt enne edasisi maksumuudatusi, mis algasid 1973. aastal.

Vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks 1948 „Pedagoogiline kirjandus“

Maksu maksid kodanikud, kellel ei olnud lapsi, ja kodanikud, kellel oli üks või kaks last: mehed vanuses 20-50 eluaastat ja naised vanuses 20-45 eluaastat.

Kõik maksumaksjad jaotati kolme gruppi:

- kodanikud keda maksustati tulumaksuga;
- kolhoosnikud, üksiktalupidajad ja teised kodanikud, kes kuulusid majapidamiste koosseisu, mis kuulusid maksustamisele põllumajandusmaksuga;
- muud kodanikud.

Iga grupi jaoks oli kindlaks määratud eriline maksustamise kord, kusjuures maksu suurus sõltus laste olemasolust ja nende arvust.

Vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksustamisel võeti arvesse kõik lapsed, sõltumata nende vanusest, samuti sõltumata sellest, kas nad elavad vanematega koos või eraldi. Laste arvu määramisel võeti arvesse nii lihased lapsed, kes olid kantud isiku nimele nende sünni registreerimisel, kui ka kehtestatud korras lapsendatud lapsed. Kui ühel abielupooltest oli lapsi teisest abielust, siis võeti ka nemad arvesse tingimustel, et nad oli kuni täiseaeliseks saamiseni võõrasisa või võõrasema ülalpidamisel või kasvatamisel.

Et tõestada laste olemasolu ja lõpetada või vähendada maksukoormust, pidid kodanikud esitama seda tõendavad dokumendid riigiasutusse. Need dokumendid olid laste sünni- või lapsendamise tunnistused, majavalitsuste teatised, valla tööraha saadikute nõukogu teatised laste elukoha järgi ja täitehked laste ülalpidamiseks kulutatud summade sissenõudmiseks.

Laste surma puhul olid kodanikud, kes varem maksustamisele ei kuulunud, vabastatud maksu tasumisest kuni jooksva aasta lõpuni, ning kodanikud, kes varem kuulusid maksustamisele, maksid maksu jooksva aasta eest ilma ümberarvestamata.

Soodustused

Maksuvabastust vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu puhul anti järgmistele isikutele:

- sõjaväelased;
- sõjaväelaste naised (naissõjaväelaste puhul mehed);
- naised, kes said riigilt toetust või pensioni laste ülalpidamiseks;
- kodanikud, kelle lapsed hukkusid või läksid teadmata kaduma Suure Isamaasõja rindel;
- õpilased (keskkooli- ja kõrgkoolilapsed, kes olid nooremad kui 25 aastat);

- invaliidid;
- õigeusu ja teiste usutunnistuste kloostrite mungad ja nunnad, kes olid seotud töötusega mitte abielluda.

Töölised ja teenistujad maksid töötasudelt, mis nad said töö eest ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides, maksu töökoha järgi. Kui töölisel või teenistujal oli teisi tuluallikaid peale töö eest saadava palga, siis sõltumata maksu maksmisest töökoha järgi maksustati teda eraldi ka lisatuludelt.

Kõik ettevõtted, asutused ja organisatsioonid olid kohustatud iga kuu arvutama ja kinni pidama maksu töolistelt ja teenistujatelt. Maksu võeti palgalt möödunud kuu eest järgmistes määrades: laste puudumise korral- 6%, ühe lapse puhul- 1% ja kahe lapse puhul- 0,5 % kuupalgast. Maks peeti palgast kinni kuu esimeses pooles, st tulumaksuga samal ajal. Kodanikelt, kes tegid ajutisi töid peeti maks kinni iga kord, kui töötasu välja maksti.

Koopereerunud käsitöölise ning teiste tööliste ja teenistujatega võrdsustatud kodanike, kirjanduse ja kunsti alal töötajate maksustamise kord.

Kodanikud, kes said tasu leiutiselt, mille kohta oli väljastatud autoritunnistus või mida oli tehniliselt täiustatud, arvutati maksu tasu kogusummalt. Kunsti ja kirjanduse ala töötajatelt peeti maks kinni igal töötasu väljamaksmisel.

Kolhoosnikud, üksiktalupojad ja teised põllumajandusmaksuga maksutatavate majapidamiste koosseisu kuuluvad kodanikud maksustati järgmiselt:

- laste puudumise korral 150 rubla aastas;
- ühe lapse puhul 50 rubla aastas;
- kahe lapse puhul 25 rubla aastas.

Maksu võeti nimetatud määrade järgi, sõltumata maksjate tulu suurusest. (Lausmaa, 1948)

Edasine vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu struktuur muutus 1973. aastal, kui lõpetati lastetusmaksu kinnipidamine laste olemasolu korral. Maks peeti kinni ainult lastetutelt kodanikelt. Järgmine maksureform tehti juba järgmisel 1974. aastal, kui vallalised naised vabastati maksustamisest. 1981. aastal tehti uus korrektiiv ja lõpetati maksukinnipidamine töötasudelt põhitöökohal kuni 70 rubla (maksuvaba miinimum), lisaks vabastati maksust

psüühilisi haigusi põdevad isikud. 1990. aasta alguses otsustati samm-sammult kustutada vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu. Täieliku kustutamise tähtajaks oli planeeritud 1.jaanuar 1993, kuid 20. augustil 1991. aastal taastati Eesti Vabariik iseseisvus ja sellega lõppes vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu kinnipidamine Eesti territooriumil (Lastetusmaks...1973), (Алликмяэ, 1974), (Tulu- ja lastetusmaks...1981), (Павлов, 1990).

1.3.2 NSV lastetusmaksu mõju sündimusele ja raha laekumine ENSVs

Et hinnata vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu mõju sündimusele, tuleks analüüsida Nõukogude Eesti ja NSV Liidu üldist demograafilist ja maksustatistikat. Analüüsitavaks perioodiks on 1960-1980, kuna see hõlmab kolme üleriigilist rahvaloendust, mis võimaldavad uurida põhiliste protsesside dünaamikat (Васильева et al, 1985).

Pikk ja põhjalik demograafiliste andmete analüüs näitab, et 1970ndates läks NSV Liit traditsiooniliselt rahvastiku taaste tüübilt kaasaegsele rahvastikutaastele. Traditsioonilisele rahvastikutaastele on iseloomulik kõrge sündimus, kõrge suremus (eriti imikusuremus), suhteliselt lühike eluiga, madal migratsiooni mobiilsus ning soo- ja vanuselise struktuuri suhteline stabiilsus. Kaasaegne rahvastikutaaste erineb traditsioonilisest madala sündimuse ja suremuse, suuremuse põhjuste uue struktuuri, pika eluea ja katkematult muutuva rahvastiku kvaliteedistruktuuri (hariduslik, ametipõhine, migratsiooni mobiilsuse kiirenemine) poolest. Madal sündimus ja madal suremus on vananeva ühiskonna üheks tunnuseks, mis viitab sellele, et NSV Liit puutus 1960ndatel kokku samade probleemidega, mis vananev Euroopa praegu.

Üleminek uuele taaste tüübile on mõjutanud sündimuse näitajaid, mis on oluliselt langesid aastatel 1967-1970 ja jõudsid miinimumi 1969.aastal. Madal sündimus 1970ndatel mõjutas negatiivselt kogusündimuse näitajaid 1980ndatel. Tolleaegsetes sündimuse uuringutes väideti, et põhilised sündimuse languse põhjused on naiste kaasamine tootmisesse, linliku elustiili levik ning naiste haridus- ja kultuurilise taseme paranemine, mis kajastub ka tänapäeva elustiilis ja naiste rollis ühiskonnas (NSV rahvastik...1972)

Sündimuse langust tõestab rahvastikutaaste brutokoefitsient (tüdrukute arv, kelle on naised sünnitanud enne oma sünnitusea lõppu), mis oli 1969-1970 aastal 1,18 tüdrukut, 1977-1978 aastal 1,17 tüdrukut ja 1981-1982 aastal 1,12 tüdrukut. See tendents näitab, et rahvastikutaaste võime

aina langes. Sama tendentsi kinnitavad summarse sündimuse näitajad, mis alates 1970ndatelt langema hakkasid (Lisa 5).

Rahvastikutaaste näitajad Nõukogude Eesti territooriumil kajastavad oma eripäraseid tunnuseid, mis määravad Nõukogude Eesti sotsiaal-majandusliku olukorra uuritava perioodil. 1959. ja 1970. aasta rahvaloenduste andmetekohaselt on Balti regiooni riigid kõige väiksema perre kuuluvate inimeste osatähtsusega kogu rahvastikus. NSV Liidus olid kõige väiksemad pered perekonna liikmete arvu järgi Nõukogude Eestis. Eesti territooriumil oli linnaperes keskmiselt 3,1 liiget (Lisa 6) ja maaperes samuti 3,1 liiget (Lisa 7), mis vastas kas kahe vanema ja ühe lapse perekonnatüübile või kahe abikaasa ja ühe abikaasa sugulaste perekonnatüübile. 1959. aastal oli perre kuuluvate inimeste suurim osatähtsus Nõukogude Usbekistanis (95,1%) ja väikseim Nõukogude Eestis (80,3%). See tähendab et 1959.aastal ei olnud 19,7% täisaelisest elanikkonnast abielus ega elanud alaliselt oma sugulastega (Васильева et al, 1985). Vaatamata ekstreemselt minimaalsetele rahvastikunäitajatele oli üldine rahvaarvu dünaamika pigem positiivne kui negatiivne, seda illustreerib Eesti rahvaloenduste tabel (Lisa 8) aastatest 1881-2000, kus on näha et alates 1941.aastast on Eesti rahvaarv hakanud suurenema. Ajavahemikul 1950-1989 kasvas ENSV rahvarv 553 000 inimese võrra. Juurdekasvust umbest 40% andis loomulik ja 60% rändeiive (selle moodustasid idapoolsete liiduvabariikide töölised ja sõjaväelased perekondadega, vangilaagritest Eestisse tagasi pöördunud eestlased). Valdavalt mõjutaski koguiivet ränne. Eriti suure rändelise juurdekasvu andsid 1950. ja 1970. aastad. Loomulik iive suurenes kuni 1960.aastateni, eelkõige suremuse (imikusuremuse) vähenemise arvelt. Seejärel hakkas loomulik iive vähenema, kuid mitte sündide vähenemise, vaid suremuse suurenemise tõttu. 1955. aastal taaslegaliseeriti abordid. Abort jäi kontratseptiivide piiratud kättesaadavuse tõttu pikaks ajaks peamiseks sündimuse reguleerimise meetodiks. Legaalsete abortide arv sünnituste kohta oli Eesti NSVs üks kõrgemaid. Aastate jooksul on abortide arv ületanud sündide arvu keskmiselt 1,5 korda. 1972.aastal uuris E.Kornet ligi 1000 aborti kasuks otsustanud naise motiive. Levinumad aborti tegemise põhjused olid järgmised:

- korterikitsikus 23 %;
- vallalisus 16 %;
- materiaalne kitsikus 10 %;
- peab end liiga nooreks või vanaks 8 %;
- soovib edasi õppida 7 %;
- peab laste kasvatamist raskeks 7 %;

- peres on juba väike laps 5 %;
- tervis pole hea 5 %.

Sündimusega on tihedalt seotud perekond ja abielulisus. Alates 1950.aastatest vähenes pidevalt abiellujate ning ema vanus esimesel sünnitusel, mis võis olla põhjuseks suurele lahtumusele (40-50%), mis oli iseloomulik 1960-1970. aastate ENSVle (Ainsaar, 1997).

Eelnimetatud sündmused ja trendid avaldasid oma mõju ENSV sündimuse näitajale, mis oli ühelt poolt naiste haridustaseme kasvu ja abortide legaliseerimise ja teiselt poolt rände tõttu pigem tagasihoidlikult stabiilne, võrreldes teiste vabariikidega samal ajavahemikul, ning pigem vähenev, võrreldes pikaajaliste tendentsidega (maaelu-linnastumine).

Aastatel 1965-1970 moodustas vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV liidu kodanike maks NSV Liidu eelarve tulude struktuuris oli keskmiselt 0,5% liidu kogutuludest. Numbritesse pannes tõi vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks selle perioodi eelarvesse 3 392 miljonit rublat (eelarve kogutulud olid 651 021,4 miljonit rublat). Nõukogude Eesti vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu laekumised riigi eelarvesse olid vastavalt aastatele järgmised: 1960 - 6,1 mln. rbl, 1965 - 6,3 mln. rbl, 1966 - 6,6 mln. rbl, 1967 - 7,0 mln. rbl, 1968 - 7,8 mln. rbl, 1969 - 8,4 mln. rbl, 1970 - 8,8 mln. rbl. Kokku 51 mln. rbl (Lisa 9). Laekumiste suurenemine kajastab Nõukogude Eesti rahvarvu suurenemist, sest enne 1973. aastat maksukoormus ei muutunud see tähendab et laekumiste suurenemine ei saa olla tingitud lastetusmaksu koormuse suurenemisest. Laekumiste suurenemine on kooskõlas Nõukogude Eesti rahvaarvu suurenemisega samal perioodil.

Järgnevalt uuritakse põhjalikumalt, milliseid Nõukoude Eesti riigikulutusi võidi finanseerida vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksuga, pidades meeles, et see maks oli kehtestatud eelkõige peredeta jäänud laste ühiskasvatuseks ja ülalpidamiseks lasteasutustes ning paljulapseliste perede ja üksikemade toetamiseks, samuti sündimuse tõstmiseks. ENSV eelarves oli märgitud järgmist:

- Üksikute ja lasterikaste emade toetustele oli kulutatud kokku 7,6 mln.rbl perioodil 1960-1970.

- Elamu- ja kommunaalvajadustele, kuhu kuuluvad lasteasutused ja elamufond, mis otseselt toevavad peredeta jäänud lapsi ja riskiolukorras olevaid vanemaid ning kaudselt soodustavad ka sündimust, oli kulutatud kokku 60,2 mln. rbl.
- Haridusele, mis hõlmab haridusasutuste kulutusi, millesse kuulub maksu kohaselt abivajajate toetamine ja ühiskavatus, oli kulutatud kokku 136,9 mln. rbl.
- Õppijate praktikakulud, raamatute soetamine raamatukogudesse moodustasid 4,1 mln. rbl.
- Toitlustusele riigiasutustes sealhulgas lasteaedades, koolides ja lastekodudes oli kulutatud kokku 13,2 mln. rbl (Государственный... 1972).

ENSV kogu kulutused aastatel 1960-1970, mis võisid olla suunatud peredeta jäänud laste ühiskasvatusele ja ülalpidamisele lasteasutustes ning paljulapseliste perede ja üksikemade toetamisele, aga ka sündimuse kasvu soodustavatele meetmetele, olid üle 222 miljoni rublat, mis ületab vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu laekumisi (51 mln. rubla) rohkem kui neli korda (ehk > 400%). Võttes arvesse, et samal perioodil kasvas ENSV rahvaarv 159 000 inimese võrra (1 197 tuh. in - 1 356 tuh. in) (Lisa 10) osaliselt tänu ka migratsioonile, võib järeldada, et vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks võib avaldada mõju rahvaarvu suurenemisele, kuid selle mõju tugevus on raskesti hinnatav ja tõenäoliselt ei ole see suurem kui teiste rahvaarvu kasvu soodustavate meetmete efektiivsus.

2 LASTETUSMAKSU VÕIMALIKKUSEST EESTIS

2.1 Maksukorralduse seadus ja lastetusmaks

Käesoleva lõputöö raames oli NSV Liidu *vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike* maksu baasil välja töötatud orienteeriv lastetusmaksu projekt. Seda projekti kasutati uuringu jaoks kvantitatiivses uuringu osas ja Eesti maksuseaduste analüütiliseks läbitöötamiseks. Uuringu jaoks väljatöötatud maksukord oli järgmine:

Lastetusmaksuga hakatakse maksustama:

- Eesti füüsilisest isikust residente, kellel ei ole lapsi ja kes on vanemad kui 20 aastat.
- Maksustatakse 20 – 50 aastaseid mehi ja 20 – 45 aastaseid naisi, kui neil pole sel perioodil sündinud last või nad ei ole lapsendanud.
- Lapse saamisel või lapsendamisel maksustamine lõpetatakse.
- Maksuvabastust saavad kõik, kes ei saa lapsi meditsiinilistel põhjustel.
- Maksumääraks on 0,5% ja seda arvestatakse kõikidest tuluallikatest saadud tulult (palk, dividendid, kasu vara võõrandamisel).
- Maksustamisperioodiks on kalendrikuu.

Eelnimetatud lastetusmaksu rakendatavuse hindamiseks on vaja kontrollida ja välja selgitada olemasoleva maksusüsteemi toimimise alused.

Eesti maksusüsteem koosneb riiklikest ja kohalikest maksudest (Maksukorralduse seadus, 2002, §3). Maks on maksumaksjale seadusega pandud rahaline kohustus, mis tuleb täita seadusega ettenähtud korras, suuruses ja tähtaegadel (Maksu- ja Tolliamet, 2018). Maksude kehtestamine ning kogumine on vajalik eelkõige selleks, et reguleerida riigi majandust. Maksud mõjutavad riigi majandust ning maksupoliitika rakendamisel tuleb arvestada maksude kogumisega seotud võimalike mõjudega. Lisaks tulenevad maksud seadustest, seega tuleb nende vastavust õigusnormidele põhjalikult uurida ja kaaluda. Maksud mõjutavad ühiskonda ja kodanikke, seega tuleb enne maksu kehtestamist hoolikalt mõelda, pidada läbirääkimisi ning võtta arvesse kõiki võimalikke kaasnevaid mõjusid.

Riiklikud maksud kehtestab Riigikogu maksuseadustega.

Riiklikeks maksudeks on (Maksu- ja Tolliamet, 2018): 1) tulumaks, 2) sotsiaalmaks, 3) maamaks, 4) raskeveokimaks, 5) käibemaks, 6) tollimaks, 7) hasartmängumaks, 8) aktsiisid, 9) ettevõtlustulumaks.

Riiklike makse haldab Maksu- ja Tolliamet ning maksud laekuvad riigieelarvesse (Maksu- ja Tolliamet, 2018).

Ajalooliselt on ENSVs kehtinud ka lastetusmaks, mida maksid vallalised, üksikud ja vähelapselised NSV Liidu kodanikud. Maks oli oma olemuselt riiklik maks, seetõttu eeldame, et ka teoreetiliselt Eestis kehtestatav lastetusmaks on praegu kehtivas maksusüsteemis riiklik maks ja allub riiklike maksude printsiipidele.

Maksudega seotud infokogum on oluline rahalaekumiste, ümberjaotamise ja maksukohustuslase isikuandmete allikas. Sellises kontekstis peetakse maksukohustuslaseks: maksumaksjat, maksu kinnipidajat või muud isikut, kes vastutab seaduse või lepingu alusel maksumaksja või maksu kinnipidaja maksukohustuse eest. Maksukohustuslaste info ja muude eelnimetatud andmete töötlejaks on seaduse järgi maksuhaldur. Riiklike maksude maksuhaldur on Maksu- ja Tolliamet. Maksuhalduri ülesanneteks on kontrollida maksukorralduse seaduse täitmist, maksude arvestamise ja tasumise õigsust, menetleda maksuvõlgu, enammakstud või hüvitatud summasid ja teha järelevalvet kogu süsteemi kuuluvate asutuste üle, lähtudes oma töös lihtsuse ja efektiivsuse põhimõttest ja tagades menetluse pooltele õiguste kaitse.

Kuna lastetusmaksu rakendamine eeldab laste olemasolu, tervises seisundi ja muude isikuandmete kogumist, peab lastetusmaksu projekt olema kooskõlas isikuandmete töötlemise korraga, mis väidab, et riiklike maksude maksuhaldur võib maksukorralduse seaduse, maksuseaduse või selle alusel antud õigusakti kohaselt kogutud isikuandmeid, sealhulgas põhjendatud juhul terviseandmeid ja biomeetrilisi andmeid, töödelda seaduse ülesannete täitmiseks (Maksukorralduse seadus, 2002, §10¹). Selline maksuinfo kasutus tagab maksukohustuslasele õiglase ja ausa kohtlemise terve maksusüsteemi ulatuses, kuna kogutavat teavet hoitakse tsentraliseeritud ja kaitstud organis. Eesti maksukorralduse seadusega reguleeritakse maksukohustuslase õigusi ja kohustusi tema poolt kogutava info lõikes. Maksukohustuslasel on õigus saada maksuhaldurilt selgitusi oma õiguste ja kohustuste kohta. Maksukohustuslasel on õigus tutvuda maksuhalduri poolt tema kohta kogutud andmetega ning teha neist koopiaid või

väljavõtteid. Maksuhalduril on õigus andmete esitamisest keelduda andmesubjekti ja teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks. (Maksukorralduse seadus, 2002, §14)

Maksuhaldur on kohustatud maksukohustuslase taotlusel väljastama talle kirjaliku tõendi või tegema elektrooniliselt kättesaadavaks andmed maksukohustuslase maksuvõlgade suuruse, samuti tema tasutud, temale tagastatud või tasaarvestatud maksusummade ja intressi kohta, mille sundtäitmise aegumistähtaeg (5 aastat) ei ole möödunud. Nii on igal Eesti maksumaksjal õigus taotleda maksuhaldurilt teavet tema lastetusmaksu konto jooksvate laekumiste ja jääkide kohta. Kuid maksusaladuse hoidmise kohaselt on maksuhaldur, tema ametnikud ja töötajad kohustatud hoidma saladuses maksukohustuslast puudutavat teavet, sealhulgas kõiki andmekandjaid (otsused, aktid, teated ja muud dokumendid) maksukohustuslase kohta, teavet andmekandjate olemasolu kohta, äri- ja pangasaladust, mida nad teavad seoses maksude tasumise õigsuse kontrollimise, maksu määramise, maksuvõla sissenõudmise, maksuõigusrikkumise asja menetlemise või muude teenistus- või töökohustuste täitmisega. Maksusaladust on lubatud avaldada ainult maksukohustuslase kirjalikul nõusolekul või tema maksuseaduse rikkumise välja selgitamiseks (Maksukorralduse seadus, 2002, §26, §28, §29)

Kuna lastetusmaksu kinnipidamise lõpetamine sõltub lapse saamise või lapsendamise sündmusest, siis selline info peab olema kiiresti edastatud Maksu- ja Tolliametisse maksu kinnipidamise õigeaegseks lõpetamiseks. Seaduse kohaselt on maksuhalduril õigus nõuda riigi-, valla- või linnaasutuselt maksumenetluses tähendust omavat teavet, sealhulgas dokumentide esitamist ning asjade ettenäitamist. Eelnimetatud asutused on kohustatud maksuhalduri taotluse täitma, välja arvatud juhul, kui neil on seadusest tulenev õigus tõendite ja andmete esitamisest keelduda. Lastetusmaksu puhul võiks see tähendada tihedat koostööd Maksuameti ja Perekonnaseisuameti vahel.

Meditiinilistel põhjustel maksuvabastuse saamiseks peab aga maksumaksja ise esitama tõendi Maksu- ja Tolliameti eraisikute portaali kaudu. Kõiki lastetuid inimesi peetakse alatest 20. eluaastast potentsiaalseteks vanemateks.

Maksuinfo õigeaegseks ja korralikuks liikumiseks nõuab maksuhaldur maksukohustuslaselt ja maksu kinnipidajalt maksudeklaratsioone.

Seadusest tuleneva kohustuse alusel peaks väljamakse tegija kinni pidama ja MTAle üle kandma lastetusmaksu, deklareerides seda vormi TSD lisa 1. Muudelt tuludelt (näiteks kasu vara võõrandamiselt) arvestatakse maksukohustus füüsilise isiku tuludeklaratsiooni (vorm A) alusel. Deklaratsioonile lisatakse dokumendid, mille esitamine on ette nähtud seaduse või määrusega. Maksuhalduril on õigus teha deklaratsiooni esitamise kohta meeldetuletusi, samuti anda korraldusi deklaratsiooni esitamiseks. Samal ajal on deklaratsiooni esitaja kohustatud esitama MTAle teadaolevalt õigeid andmeid ning andmete õigsust kirjalikult kinnitama.

Nende toimingute tegemiseks on loodud Maksu- ja Tolliameti elektrooniline keskkond, mille kaudu saab maksukohustuslane esitada enda maksudeklaratsioone ja seotud dokumente.

Lastetusmaksu puhul tuleks siduda lastetusmaksu info nii TSD lisa 1 kui ka tuludeklaratsiooni A vormiga. See lihtsustaks A deklaratsiooni koostajate jaoks juba kinnipeetud maksu ja muudelt tuludelt juurdemakstava maksu arvutamist, deklareerimist ja tasumist.

Et maksusüsteem toimiks efektiivselt ja õiglaselt, peavad kõik maksukohustuslased tasuma enda makse õigeaegselt. Kui maksukohustuslane ei ole tasunud maksu seadusega sätestatud tähtpäevaks, on ta kohustatud maksma tähtpäevaks tasumata maksusummalt intressi. Intressi arvestatakse alates päevast, mis järgneb päevale, mil maksu tasumine seaduse järgi pidi toimuma, kuni tasumise või tasaarvestamise päevani, viimane kaasa arvatud. Kui maksukohustuslasel tekib võimalus maksta oma maksuvõlga, siis maksuhaldur nõuab esmajärjekorras sisse maksusumma, seejärel intressi.

2.2 Põhiseadus ja lastetusmaks

Lastetusmaksu põhimõtte on maksustada Eesti lastetud residendid üldise sündimuse stimuleerimiseks ja riigi heaolu tõstmiseks. Kuna aga lapse saamise otsus on oluline ja vastutusrikas, siis selle vastuvõtmine on individuaalne ja vabatahtlik. Lastetusmaks, mis oma olemuselt võib seda otsust mõjutada, on eetilise arutlusmomendiga maks. Vaatame, kuidas reguleerib Eesti Põhiseadus inimeste vabadusi ja kohustusi:

„Kõik on Põhiseaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.“ (Põhiseadus, 1992, §12)

„Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.“ (Põhiseadus, 1992, §26)

Nendest paragrahvidest lähtudes ei tohi lastetusmaksu kehtestada, sest see võib potentsiaalselt luua lastetute ja lastega inimeste kihte. Lastetute inimeste vaba tahe lapsi mitte sünnitada on diskrimineeritud lastetusmaksuga võrreldes lastega inimeste vaba tahtega lapsi saada. Samal ajal kaitseb Põhiseadus pereelu ja eraelu puutumatus, mida riigiasutused rikkuda ei tohi.

2.3 Metodoloogia

Viidi läbi kvantitatiivne uuring, mille eesmärgiks oli hinnata Eesti maksumaksjate suhtumist lastetusmaksu võimalikku kehtestamisse. Uuringu teostamiseks kasutati küsimustikku, mis oli kättesaadav www.docs.google.com veebilehel. Valiti välja seitse küsimust (neli põhiküsimust ja kolm vastajaprofiili küsimust). Samuti jälgiti, et küsimuste sõnastus ei oleks mitmetähenduslik, et vastajad ei saaksid tõlgendada küsimust erinevalt. Küsitluse struktuur on esitatud tabelis Lisas 11. Oli vaja uurida kolme erinevat aspekti: vastajate suhtumist lastetusmaksu õigluse positsioonilt, vastajate hinnangut lastetusmaksule kui sündimuse kasvuajurile ja ettekujutust lastetusmaksu kehtestamise tagajärgedest. Lisati veel üks täpsustav vabatahtlik küsimus milles uuriti vastajate põhjendust nende vastusele lastetusmaksu õigluse kohta. Küsimustikku levitati sotsiaalmeedia kaudu (sotsiaalvõrgustik Facebook) ja e-posti teel vastajaga otse kontakteerudes. Küsimustiku täitmise periood oli 14. aprill 2019 kuni 6. mai 2019. Küsitluse jooksul saadi 61 vastust eesti elanikelt. Vastaja profiili uuriti kolme tunnuse järgi: sugu, vanusegrupp ja laste olemasolu. Need tunnused valiti seetõttu, et saada ettekujutus sellest, millisel arvamusel on Eesti erigrupide elanikud.

Andmeanalüüs tehti andmetöötlusprogrammiga MS Excel 2016. Vastused saadi kahes keeles: eesti ja vene keeles. Valikvastustega küsimuste puhul jagunesid vastused variantide „Jah“, „Ei“ ja

„Ei oska öelda“ vahel ning arutati nende protsentuaalne osatähtsus koguvastustes. Vastused vastaja profiili küsimustele jaotati valikvastuste gruppidesse ja samamoodi hinnati nende osatähtsust. Teise küsimuse puhul, kus oli võimalik põhjendada oma valikut esimeses küsimuses, jaotati põhjendused gruppidesse vastavalt vastustele esimeses küsimuses, ehk „Ei pea õiglaseks“ valikvastusega olid seotud põhjendused, mis põhjendasid just seda vastust. Teiste valikvastuste puhul viidi läbi sama protseduur. Jaotatud põhjuste sõnastustega viidi läbi sisuanalüüs ja selgitati välja kõige sagedamini kirjeldatud vastuse põhjus. Esimese küsimuse vastuseid analüüsiti nende vastajate profiilide lõikes. Oli koostatud kolm *crosstab*-tabelit mis näitasid kui suur erinevus on lastetusmaksu suhtumises soo, vanusegrupi ja laste olemasolu lõikes. *Crosstab*-tabelid koostati PSPP tarvara abil, esimese küsimuse vastused „Ei oska öelda“ kustutati andmeanalüüsi tarbeks, kokku oli kustustati neli rida.

Teise ja neljanda küsimuse tekstilised-vastused analüüsiti sisuanalüüsi meetodiga.

2.4 Küsitluse tulemuste analüüs

Andmete analüüsist selgus, et suur osa vastanutest (82%) ei pea lastetusmaksu kehtestamist õiglaseks, 13% respondentidest õigustab uut maksuseadust ja 5% ei osanud vastata. Oma arvamuse kommentaarides viitavad lastetusmaksu õigustavad Eesti elanikud maksuga kogutud raha otstarbelisele kasutusele, nemad pakuvad kasutusalaaks noorte perede toetamist ja lastetoetuse suurendamist. Peale selle märgiti ka seda, et pakutud maksumäär ei ole nii suur, et finantsolukord muutus raskeks, ja et enne maksustamist tuleks läbi mõelda vähemalt 20.aastaste õppijate maksustamise mõistlikkus. Mõned vastajad põhjendasid oma valikut („lastetusmaks on õiglane“) kodaniku kohustusega panustada riigi majandusse kui mitte rahvastiku kasvuga siis rahaliselt. Kommentaarid ei olnud emotsionaalsed.

Vastajad, kes nägid lastetusmaksu kehtestamise iides ebaõiglust selgitasid, oma valikut inimese õigusega ise otsustada oma elu ja pere planeerimise üle. Viidati ka Eesti Põhiseaduse §-le 26: „Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel“. Märgiti, et selline (küsimustikus toodud maksu seletus) maks võib soodustada korrupsiooni tekkimist „tervislike põhjuste“ kindlaks tegemisel. Juhiti tähelepanu sellele, et maksuvabastuse saamine ehk lapse saamine võib olla vaesemate ühiskonnagruppide oma kulutuste vähendamise meede, mille tagajärjel sünnivad lapsed, keda nad ei suuda üleval pidada. Samuti märgiti, et ülikoolis õppivad tudengid (20-25

aastased) peavad keskenduma oma õpingutele, riigi jaoks ei ole kasulik sundida neid peret looma. Toodi välja ka maailma ülerahvastatuse ja laste sünnitamise vähese vajalikkuse aspekte. Üleüldine kommentaaride emotsionaalne toon oli ägedalt negatiivne.

Lisaks uuriti inimeste arvamust lastetusmaksu võime kohta soodustata sündimust, millest tuli välja, et vastajad, kes arvavad, et lastetusmaks ei saa sündimusele positiivselt mõjutada moodustasid 72% kõikidest küsitletutest, 16% vastanutest näeb maksureformis soodustavat mõju sündimusele ja 12% ei osanud vastata. Märkimisväärne on fakt, et maksu mitte õigustavate elanike seas olid neid, kes ikkagi arvasid, et lastetusmaks võiks avaldada positiivset mõju sündimusele.

Küsitluse vastajatel paluti kirjutada, milliseid tagajärgi nemad näevad lastetusmaksu kehtestamisel. Nende vastustest tuleb välja, et 23% respondentidest usub, et lastetusmaks tekitab ühiskonnas rahulolenematust, pahandust, proteste ja valitsuse usalduse vähenemist. 13% vastajatest kirjutas, et selline maks tõstab intelligentsuse ja noore põlvkonna väljarännet Eestist. 7% vastanutest viitab maksupettustele ja korrupsiooni kasvule. Teiste vastuste seas on korduvalt nimetatud ka järgmisi tagajärgi: ühiskonna lahterdamine, soovimatute laste sünd ja pereprobleemid ning hirm lapsesaamise ees. Märgiti ka seda, et lastetusmaksu emotsionaalne vastuvõtt ühiskonnas sõltub sellest, kuidas jagatakse selle kohta infot meedias. Üleüldine vastuste emotsionaalne toon oli negatiivne. Kuigi mõned küsitletud kirjutasid, et maks toob kaasa rahvastiku kasvu.

Et aru saada, kuidas erinevad vastajate arvamused nende soo, vanusegrupi ja laste olemasolu suhtes, olid koostatud kolm *crosstab*-tabelit. Esimesest *crosstab*-tabelist selgub, et mehed õigustavad rohkem lastetusmaksu kehtestamist, kuigi arvuline erinevus oli neli vastust (lastetusmaksu kehtestamist toetavad kokku 6 meest ja 2 naist)(Tabel 1).

Tabel 1. Esimese küsimuse vastuste jaotus soo suhtes

Kas Te peate õiglaseks lastetusmaksu kehtestamist Eestis: Sugu			
	Mees	Naine	Kokku
Ei pea õiglaseks	46%	54%	100%
	23	27	50
Jah, pean õiglaseks	75%	25%	100%
	6	2	8
Kokku	29	29	58
	50%	50%	100%

Allikas: Autori koostatud küsitluse põhjal

Vanusegruppide lõikes olulist erinevust vastustes ei ole märgatud (Tabel 2).

Tabel 2. Esimese küsimuse vastuste jaotus vanusegruppide suhtes

Kas Te peate õiglaseks lastetusmaksu kehtestamist Eestis: Vanus						
	alla 20	21-30	31-40	41-50	61-70	Kokku
Ei pea õiglaseks	6%	62%	22%	6%	4%	100%
	3	31	11	3	2	50
Jah, pean õiglaseks	0%	62,50%	12,50%	25%	0%	100%
	0	5	1	2	0	8
Kokku	3	36	12	5	2	58
	5,17%	62,07%	20,69%	8,62%	3,45%	100%

Allikas: Autori koostatud küsitluse põhjal

Laste olemasolu samuti olulisel määral ei mõjutanud küsitletute vastuseid (Tabel 3).

Tabel 3. Esimese küsimuse vastuste jaotus laste olemasolu suhtes

	Kas Te peate õiglaseks lastetusmaksu kehtestamist Eestis / Laste olemasolu		
	Ei ole lapsi	Olen lapsevanem	Kokku
Ei pea õiglaseks	76%	24%	100%
	38	12	50
Jah, pean õiglaseks	50%	50%	100%
	4	4	8
Kokku	42	16	58
	72,41%	27,59%	100%

Allikas: Autori koostatud küsitluse põhjal

Crosstab-tabelitest selgus, et olulisel määral ainult vastajate sugu mõjutab nende suhtumist lastetusmaksu kehtestamisse.

KOKKUVÕTE

Ühiskond kui elav olend läbib enda eluteel erinevaid etappe. Iga etapp toob endaga kaasa omad võimalused ja väljakutsed. Sellest, kuidas ühiskond kasutab oma võimalusi ja saab hakkama väljakutsetega, sõltub, millises seisundis ühiskond uude etappi astub. Praegu seisavad Euroopa ühiskonna ees vananeva rahvastikuga kaasnevad probleemid. Eesti kui Euroopa ühiskonna osake peab omakorda välja töötama strateegia rahvastikuga seotud probleemi maandamiseks nii majanduslikul kui ka sotsiaalsel tasandil.

Ähvardavad probleemid, mida toob vananev ühiskond on madal sündimus ja suurenevad kulutused sotsiaaltoele (sh pensionid). Nende probleemide lahendamise võtmeks on sündimuse suurendamine. Kuidas aga stimuleerida oma rahvast uut põlvkonda looma? Sunni teel, ei ole see võimalik, kuna tahtevabadus on üheks põhiaspektidest, mis teeb igäühest meist inimese.

Eesti meedias arutletud lastetusmaksu teemal. Kas lastetusmaksuga oleks võimalik stimuleerida Eesti rahvast sünnitama või muudmoodi oma riigi heaolusse panustada? Eesti maksusüsteem on ammu formeerunud struktuur ja iga muutus peab alluma selle reeglitele. Lastetusmaksu on võimalik kehtivasse maksusüsteemi juurutada, kuid see nõuaks pikka ettevalmistust ja mitmete ametite koostööd. Peale maksusüsteemi kehtib meie riigis veel riigi peamine õiguste ja kohustuste koondakt ehk Põhiseadus, mille järgi võib lastetusmaksu tõlgendada kui inimese mitmete vabaduste rikkujat.

Kuid uue maksu kehtestamise majanduslik ja õiguslik aspekt ei ole ainuke. Rahva arvamus selle kohta on samuti oluline arvestades seda, et täiendav finantskoormus ei ole kellelegi meeldiv. Analüüs näitas, et inimesed ei näe lastetusmaksu kehtestamises teostamisväärset ideed. Lisaks sellele oli rahva suust kuulda, et selline maks võib rahulolu asemel provotseerida proteste, meelepaha ja väljarände kasvu. Tuleb nõustuda, see on kõrge hind uue maksureformi eest. Ehhki oli ka toetavaid ja maksuvajadust mõistvaid arvamusi, jäid need siiski vähemusse.

Tänu avalikele andmebaasidele sai analüüsitud sarnase maksu mõju. NSV Liidu *vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike* maks oli kehtestatud teise eesmärgiga, kuid oma struktuurilt sarnanes lastetusmaksuga.

Vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks tõi Nõukogude Eesti eelarvesse üle 7,5 miljonit rubla igal aastal, kuid ei toonud kaasa erilist rahvaarvu kasvu, mis võiks ergutada praegu Eestit kehtestama lastetusmaksu.

Kõikide uuritud aspektide põhjal võib järeldada, et tõenäoliselt ei ole lastetusmaks parim meede Eesti rahvastiku probleemide lahendamiseks. Kuigi see teema nõuab pikemat ja sügavamat uurimist. Rohkemate andmete ja prognooside põhjal võib teha detailsema kokkuvõtte Eestis lastetusmaksu kehtestamise otstarbekuse kohta. Edasine teemaarendus võib keskenduda Eesti maksumaksjate lastetusmaksu vastase hoiaku põhjuste väljaselgitamisele.

SUMMARY

ABOUT CHILDLISSNESS TAX AND ITS APPLICATION IN ESTONIA

Ksenija Germ

Currently there is no review about childlessness tax influence on fertility rates, state budget and societal satisfaction levels in context of Estonia.

The goal of this study is to evaluate the possibility of childlessness tax application and its usefulness from current constitution, demographical and ethical aspects. The tasks of this study are:

- Analyze and systematize concepts of established tax laws and demographical problems` theoretical starting points.
- Analyze USSR childlessness tax application practise and its application related problems in Estonia.
- Evaluate the usefulness of childlessness tax in Estonia.

The relevance of this study is based on current demographical crisis in Europe. „Silver“ society is bringing shift in EU`s social protections budgets, pension financing systems and in more other public administration areas. Low fertility and high old-dependency ratios are forcing governments to take actions and develop new tax policies. Childlessness tax used to be a tool to improve living conditions of orphans, single mothers` and many children families` in USSR. New application of this tax in current demographical conditions can possibly serve fertility boosting and financial resources accumulation purposes.

This study is based on quantitative research method. Apart from that author analyses Estonian topical legal acts, European Union`s demographical reports and forecasts, USSR`s budgets and population statistics.

The results show that childlessness tax in USSR had minimal influence on fertility rates in Estonia territory. New tax could be fitted in existing Estonian tax policies but with the long preparation from governmental and private sides. Estonian constitution is barely allowing any innovation that can lead to discrimination, stratification of the society and invasion into family

life privacy, which childlessness tax could possibly bring. Quantitative analysis showed that Estonian taxpayers are mostly against the idea of childlessness tax because they see it as injustice and interruption in private life.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Ainsaar, M. (1997). Eesti rahvastik Taani hindamisraamatust tänapäevani. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Dodge, H., Robbins, J.(1992). An empirical investigation of the organizational life cycle.- *Journal of small business management*. Vol. 30, No. 1, 27
- Eesti NSV Rahandusministeerium. (1973). Lastetusmaksu juhend. Tallinn: [Eesti NSV Rahandusministeerium]
- Eesti NSV Rahandusministeerium. (1981). Tulu- ja lastetusmaks (2., täiend. tr. ed.). Tallinn: Valgus.
- Eesti Vabariigi Põhiseadus. RT 1992, 26, 349 (§12, §26)
- Eurostat (2018a). Population structure and ageing. Rethrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing#Past_and_future_population_ageing_trends_in_the_EU 04.aprill 2019
- Eurostat (2017). Social protection statistics – social benefits. Rethrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_protection_statistics_-_social_benefits#Expenditure_on_social_protection_benefits_by_function 04.aprill 2019
- Eurostat (2018b). Social protection statistics - pension expenditure and pesnsion beneficiaries. Rethrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_protection_statistics_-_pension_expenditure_and_pension_beneficiaries#Trends_in_pension_expenditure_and_beneficiaries 06.aprill 2019
- Lausmaa, M., & Eesti NSV Rahandusministeerium. Maksude Valitsus. (1948). Vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks. Tallinn: Pedagoogiline Kirjandus.
- Maksukorralduse seadus. RT I 2002, 26, 150 (§3, §10¹, §14, §26, §28, §29)
- Maksu- ja Tolliamet (2018) Eesti maksusüsteem. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/eraklient/maksukorraldus-maksususteem/eesti-maksususteem> 20.aprill 2019
- NSV Liidu Statistika Keskvalitsus. (1972). NSV Liidu rahvastik. Tallinn: Eesti Raamat.
- Reformatsioon(2010) – Histrodamus veebi-entsüklopeedia. Kättesaadav: http://www.histrodamus.ee/?event=Show_main_layers&layer_id=235&lang=est 17.aprill 2019

- Алликмяе, & Министерство Финансов ЭССР (1974). Подоходный налог и налог на холостяков. Таллин: *Валгус*.
- Буданова В. П. (2004) История мировых цивилизаций: словарь обязательных терминов и понятий, учебник, Москва: [*Московский государственный университет*]
- Гумилев Л. Н. (1973). Этногенез и биосфера Земли. Ленинград: [*Ленинградский государственный университет*]
- ДипФинанс (2019) Реформы налоговый платежей в период Великой отечественной войны и после неё, до 1965 г., *онлайн-журнал «ДипФинанс»*, доступно: <http://www.deepfinance.ru/finances-1525-2.html> 18.aprill 2019
- Жутдиев Б. Б., Емельянов С. Г. (2014) Современное осмысление теории этногенеза и пассионарности Гумилёва, Минск: [*Военная академия Республики Беларусь*]
- Коренько В. (2006) К критике концепции Гумилёва, *журнал «Этнографическое обозрение»*, нр. 6, сс. 22-35
- Министерство финансов СССР (1972) Государственный бюджет СССР и бюджеты союзных республик 1966-1970гг, статистический сборник, *издательство «Финансы»*
- Васильева Э. К., Елиеева И. И., Кашина О. Н., Лаптев В. И. (1985) Динамика населения СССР 1960-1980 гг., журнал «Финансы и статистика», Москва
- Налоги в СССР (2018), *онлайн-журнал «Библиотека Юриста»*, доступно: <http://classiclibr.ru/nalog-v-sssr-istorija-2788> 15.aprill 2019
- Павлов В. С. (1990). О налогах с населения. Москва: *Финансы и статистика*.
- Платонов Ю. П. (2000) Социологический глоссарий к книге «Народы мира в зеркале геополитики», Санкт-Петербург [*Санкт-Петербургский университет*]

LISAD

Lisa 1. 2017.aasta EU-28 vanuse sõltuvussuhete koondtabel

	Young-age dependency ratio	Old-age dependency ratio	Total age dependency ratio	Share of population aged 80 or over
EU-28 (*)	24.0	29.9	53.9	5.5
Belgium	26.3	28.6	54.9	5.5
Bulgaria	21.6	31.8	53.4	4.8
Czech Republic	23.7	28.6	52.4	4.0
Denmark	26.0	29.7	55.7	4.3
Germany	20.5	32.4	52.9	6.0
Estonia	25.2	30.0	55.2	5.3
Ireland	32.2	20.7	52.9	3.2
Greece	22.6	33.6	56.2	6.7
Spain	22.8	28.7	51.6	6.2
France	29.3	30.7	60.0	5.9
Croatia	22.1	29.8	51.8	5.0
Italy	21.0	34.8	55.8	6.8
Cyprus	23.9	22.8	46.8	3.4
Latvia	24.1	30.8	54.9	5.2
Lithuania	22.5	29.3	51.8	5.5
Luxembourg (*)	23.4	20.5	43.9	3.9
Hungary	21.7	27.9	49.7	4.3
Malta	21.1	28.1	49.1	4.1
Netherlands	25.0	28.4	53.3	4.5
Austria	21.5	27.6	49.1	4.9
Poland	22.1	24.2	46.3	4.2
Portugal	21.6	32.5	54.1	6.1
Romania	23.4	26.7	50.1	4.4
Slovenia	22.6	28.6	51.1	5.1
Slovakia	22.2	21.5	43.8	3.2
Finland	25.8	33.2	59.1	5.2
Sweden	28.1	31.6	59.7	5.1
United Kingdom	27.8	28.2	56.0	4.9
Iceland	29.8	21.2	51.0	3.6
Liechtenstein	21.8	24.9	46.7	3.5
Norway	27.2	25.4	52.6	4.2
Switzerland	22.2	27.0	49.2	5.1
Montenegro	27.0	21.4	48.4	3.1
The former Yugoslav Republic of Macedonia	23.6	18.9	42.5	2.4
Albania	26.4	19.1	45.5	2.4
Serbia	21.7	29.2	50.9	4.4
Turkey	34.9	12.3	47.2	1.7

(*) Break in time series

Märkused: 2017.aasta EU-28 vanuse sõltuvussuhete koondtabel

Allikas: Eurostat, 2018a

Lisa 2. 2015. aasta EU-28 sotsiaalkulutuste osatähtsused riigi SPK-s

	Old age and survivors		Sickness/health care		Disability		Family/children		Unemployment		Housing and social exclusion	
	(% of social protection benefits)	(% relative to GDP)	(% of social protection benefits)	(% relative to GDP)	(% of social protection benefits)	(% relative to GDP)	(% of social protection benefits)	(% relative to GDP)	(% of social protection benefits)	(% relative to GDP)	(% of social protection benefits)	(% relative to GDP)
EU-28 (*)	45.5	12.5	29.9	8.2	7.3	2.0	8.6	2.4	4.7	1.3	4.0	1.1
EA-19	46.2	13.0	29.3	8.2	7.3	2.0	8.1	2.3	5.8	1.6	3.3	0.9
Belgium	41.5	12.1	29.3	8.5	8.1	2.4	7.3	2.1	10.7	3.1	3.1	0.9
Bulgaria	50.2	8.7	26.8	4.6	7.6	1.3	10.9	1.9	2.9	0.5	1.6	0.3
Czech Republic	47.3	8.8	31.7	5.9	6.6	1.2	8.8	1.6	2.7	0.5	3.0	0.6
Denmark	43.8	13.6	20.2	6.3	13.0	4.1	11.2	3.5	4.9	1.5	7.0	2.2
Germany	39.1	10.9	34.7	9.7	8.1	2.3	11.3	3.2	3.7	1.0	3.0	0.8
Estonia	43.9	7.1	28.5	4.6	11.4	1.9	12.8	2.1	2.7	0.4	0.7	0.1
Ireland	32.9	5.1	32.7	5.1	5.8	0.9	12.4	1.9	12.2	1.9	4.0	0.6
Greece	65.4	17.1	19.6	5.1	6.4	1.7	4.1	1.1	4.0	1.0	0.6	0.2
Spain	49.8	12.1	27.4	6.6	7.2	1.7	5.3	1.3	9.0	2.2	1.4	0.4
France	45.6	14.6	28.6	9.1	6.4	2.0	7.7	2.5	6.2	2.0	5.5	1.8
Croatia	43.8	9.1	33.5	7.0	12.2	2.5	7.1	1.5	2.4	0.5	1.1	0.2
Italy	58.3	16.9	23.1	6.7	5.8	1.7	6.0	1.7	5.9	1.7	0.9	0.3
Cyprus	54.9	11.8	22.2	4.8	3.3	0.7	6.2	1.3	5.7	1.2	7.7	1.6
Latvia	50.2	7.3	24.6	3.6	9.3	1.4	10.7	1.6	4.0	0.6	1.3	0.2
Lithuania	47.3	7.0	30.3	4.5	9.2	1.4	7.5	1.1	3.4	0.5	2.3	0.3
Luxembourg	38.5	8.3	24.7	5.3	11.0	2.4	15.5	3.4	6.6	1.4	3.7	0.8
Hungary	49.2	9.8	28.2	5.6	6.9	1.4	12.0	2.4	1.6	0.3	2.1	0.4
Malta	51.2	8.9	32.9	5.7	3.7	0.6	6.7	1.2	3.0	0.5	2.5	0.4
Netherlands	42.4	12.1	33.0	9.4	9.5	2.7	3.9	1.1	5.2	1.5	6.0	1.7
Austria	50.3	14.8	25.4	7.5	6.7	2.0	9.6	2.8	5.6	1.7	2.3	0.7
Poland (*)	59.9	11.2	21.3	4.0	8.3	1.5	8.2	1.5	1.3	0.2	1.0	0.2
Portugal	58.3	14.4	24.3	6.0	7.3	1.8	4.7	1.2	4.6	1.1	0.9	0.2
Romania	55.2	7.9	26.6	3.8	7.4	1.1	8.8	1.3	0.7	0.1	1.3	0.2
Slovenia	48.3	11.4	32.3	7.6	5.7	1.3	7.6	1.8	2.7	0.6	3.3	0.8
Slovakia	45.9	8.2	31.2	5.6	8.8	1.6	9.1	1.6	2.9	0.5	2.0	0.4
Finland	42.5	13.2	23.3	7.2	10.4	3.2	10.3	3.2	8.5	2.7	5.1	1.6
Sweden	43.1	12.4	26.2	7.5	11.7	3.4	10.5	3.0	3.7	1.1	4.9	1.4
United Kingdom	41.2	11.8	34.9	10.0	6.0	1.7	9.6	2.8	1.4	0.4	7.0	2.0
Iceland	28.7	6.6	36.2	8.3	16.0	3.7	11.1	2.5	2.4	0.6	5.6	1.3
Norway	35.8	9.8	30.0	8.2	16.4	4.5	11.9	3.3	2.4	0.7	3.5	1.0
Switzerland	48.0	12.0	29.8	7.5	9.1	2.3	6.1	1.5	3.7	0.9	3.4	0.9
Serbia	55.9	12.1	25.3	5.5	6.5	1.4	6.3	1.4	3.0	0.6	3.0	0.6
Turkey (*)	60.2	7.2	30.2	3.6	3.8	0.5	3.1	0.4	1.3	0.2	1.3	0.2

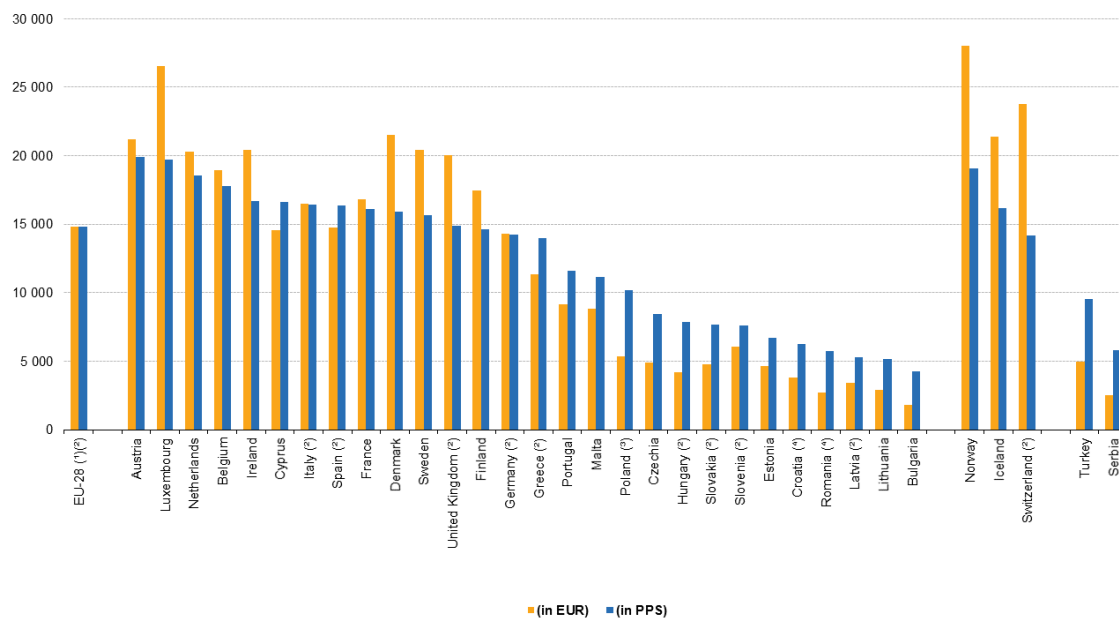
(*) Includes 2014 data for Poland.

(*) 2014.

Märkused: 2015. aasta EU-28 sotsiaalkulutuste osatähtsused riikidei SPK-des eriliigiti (%)

Allikas: Eurostat, 2017

Lisa 3. EU-28 keskmine vanaduspension 2015.aastal

Note: excluding anticipated old-age and partial pensions.
 (*) Excluding Poland.
 (*) Provisional.
 (*) 2014.
 (*) Estimates.

Märkused: 2015.aasta EU-28 keskmine vanaduspensioni kulutus pensionisaaja kohta
 Allikas: Eurostat, 2018b

Lisa 4. Gumiljovi etnogeneesi tsükkel

Kestus (aastat)	Faas	Märkused
0	Tõuge	Tavaliselt ei ole peegeldatud ajaloo.
0-150	Inkubatsiooniperiood	Passionaarsuse kasv. Peegeldatud ainult müütides.
150-450	Kasv	Passionaarsuse kiir kasv. Sellega kaasneb aeglane territooriumi laiendamine ja raske võitlus.
450-600	Akmaatiline faas (ülekuumenemine)	Passionaarsus on maksimumis. Vägevuse kiir kasv.
600-750	Murrak	Passionaarsuse järsk langus. Kodusõjad.
750-1000	Inertsiaalne faas	Passionaarsuse aeglane langus. Ühine õitseng.
1000-1150	Obskuratsioon.	Passionaarsuse langus alla keskmise näitaja. Degradatsioon ja allakäik.
1150- määramatult pikalt	Homöostaas	Keskkonnaga tasakaalus elamine.
1150-1300	Agoonia	Ainult nende etnoste/superetnoste puhul, mis ei jõudnud homöostaasi. Kiir kokkuvarisemine.

Allikas: L.Gumiljov: „Etnogenees ja Maabiosfäär“, 1989

Lisa 5. 1958.-1982.aastate NSV Liidu sündimuse näitajad

	1958— 1959	1969— 1970	1977— 1978	1981— 1982
СССР	2,81	2,39	2,30	2,29
Таджикская ССР	3,93	5,90	6,00	5,58
Туркменская ССР	5,12	5,93	5,36	4,80
Узбекская ССР	5,04	5,64	5,20	4,76
Киргизская ССР	4,32	4,85	4,60	4,09
Азербайджанская ССР	5,00	4,63	3,60	3,11
Казахская ССР	4,46	3,31	3,13	2,93
Молдавская ССР	3,57	2,56	2,40	2,45
Армянская ССР	4,73	3,19	2,60	2,34
Грузинская ССР	2,59	2,62	2,35	2,26
Эстонская ССР	1,95	2,14	2,08	2,06
Белорусская ССР	2,79	2,30	2,07	2,02
Литовская ССР	2,63	2,35	2,11	1,96
РСФСР	2,63	1,97	1,93	1,95
Украинская ССР	2,30	2,04	1,94	1,94
Латвийская ССР	1,94	1,93	1,87	1,92

Märkused: 1958.-1982.aastate NSV Liidu vabariikide summaarse sündimuse näitajad
 Allikas: «Динамика населения 1960-1980 гг», 1985

Lisa 6. NSV Liidu 1959.a, 1970.a, 1979.a linnapere suuruse näitajad

	1959	1970	1979	Темпы динамики, %	
				1970/1959	1979/1970
РСФСР	3,5	3,4	3,2	97,1	94,1
Украинская ССР	3,4	3,3	3,2	97,1	97,0
Белорусская ССР	3,5	3,5	3,3	100,0	94,3
Узбекская ССР	4,1	4,5	4,6	109,8	102,2
Казахская ССР	3,9	3,9	3,7	100,0	94,9
Грузинская ССР	3,7	3,8	3,9	102,7	102,6
Азербайджанская ССР	4,1	4,5	4,5	109,8	100,0
Литовская ССР	3,4	3,4	3,3	100,0	97,1
Молдавская ССР	3,5	3,4	3,2	97,1	94,1
Латвийская ССР	3,1	3,2	3,1	103,2	96,9
Киргизская ССР	3,9	4,0	3,8	102,6	95,0
Таджикская ССР	4,1	4,5	4,5	109,8	100,0
Армянская ССР	4,5	4,7	4,5	104,4	95,7
Туркменская ССР	4,0	4,6	4,6	115,0	100,0
Эстонская ССР	3,1	3,2	3,1	103,2	96,9
Среднее квадратическое отклонение	0,19	0,28	0,36	—	—
Коэффициент вариации, %	5,4	8,0	10,8	148,1	135,0

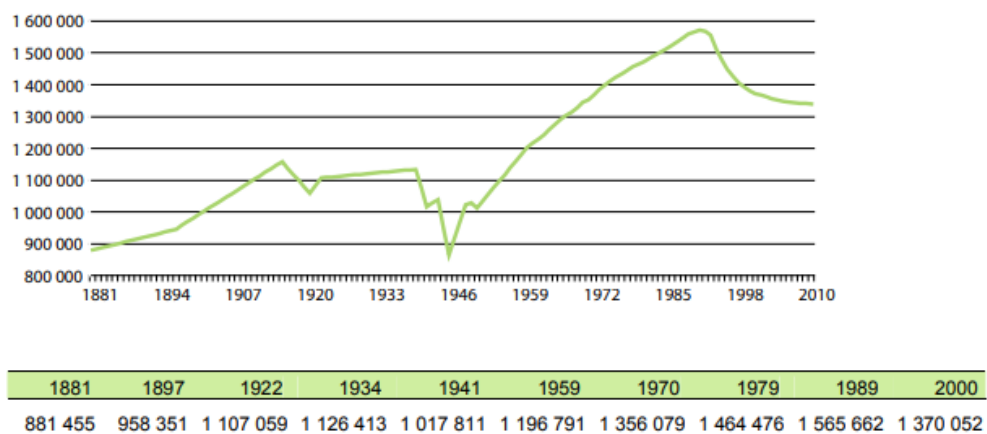
Allikas: «Динамика населения 1960-1980 гг», 1985

Lisa 7. NSV Liidu 1959.a, 1970.a, 1979.a maapere suuruse näitajad

	1959	1970	1979	Темпы динамики, %	
				1970/1959	1979/1970
РСФСР	3,8	3,8	3,4	100,0	89,5
Украинская ССР	3,7	3,6	3,3	97,3	91,7
Белорусская ССР	3,8	3,7	3,3	97,4	89,2
Узбекская ССР	4,8	5,8	6,2	120,8	106,9
Казахская ССР	4,3	4,8	4,7	111,6	97,9
Грузинская ССР	4,2	4,3	4,2	102,4	97,6
Азербайджанская ССР	4,9	5,7	5,8	116,3	101,7
Литовская ССР	3,7	3,5	3,3	94,6	94,3
Молдавская ССР	3,9	3,9	3,6	100,0	92,3
Латвийская ССР	3,2	3,2	3,1	100,0	96,9
Киргизская ССР	4,4	5,1	5,3	115,9	103,9
Таджикская ССР	5,1	6,0	6,6	117,6	110,0
Армянская ССР	5,1	5,5	5,2	107,8	94,5
Туркменская ССР	5,0	5,6	6,5	112,0	116,1
Эстонская ССР	3,1	3,1	3,1	100,0	100,0
Среднее квадратическое отклонение	0,37	0,65	0,93	—	—
Коэффициент вариации, %	8,7	16,2	21,5	186,2	151,2

Allikas: «Динамика населения 1960-1980 гг», 1985

Lisa 8. Eesti rahvaarvu muutuste dünaamika

Märkused: Eesti rahvaarvu muutuste dünaamika. Eesti rahvaloendused.
Allikas: Eesti statistika, 1881-2000

Лиса 9. ENSV eelarve laekumised aastatel 1960-1970

	1960 г.	1965 г.	1966 г.	1967 г.	1968 г.	1969 г.	1970 г.
налог на холостяков, одиноких и малосемейных граждан СССР . . .	6,1	6,3	6,6	7,0	7,8	8,4	8,8
V. Местные налоги и сборы	5,2	5,9	5,8	6,2	6,4	6,3	6,7
В том числе:							
налог со строений и земельная рента	1,2	1,7	1,8	1,8	1,8	1,9	2,0
государственная пошлина	0,7	0,8	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2
разовый сбор	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	—
VI. Поступления от реализации Государственного 3-процентного внутреннего выигрышного займа	6,5	0,6	0,8	0,5	1,0	1,2	1,1
VII. Поступления средств по денежно-вещевым лотереям	1,8	1,7	1,9	2,2	1,9	2,2	2,3
VIII. Средства государственного социального страхования	31,4	49,3	53,5	58,1	62,6	67,3	72,1
IX. Лесной доход	1,2	1,3	1,3	2,0	3,2	2,7	2,8
X. Арендные доходы	1,2	1,4	0,9	0,9	0,4	0,4	0,4
XI. Прочие доходы	7,7	11,2	12,8	11,9	12,3	15,7	24,3
XII. Остатки бюджетных средств, обращаемые на покрытие расходов . . .	17,6	15,6	15,1	22,3	18,7	34,1	25,5
Итого доходов	306,4	424,4	458,8	518,1	526,5	590,7	628,3
Поступило из союзного бюджета по взаимным расчетам	42,8	55,1	37,9	33,9	54,7	37,2	79,4
Всего доходов	349,2	479,5	496,7	552,0	581,2	627,9	707,7
Остатки средств по государственному бюджету республики на начало года (без остатков, обращаемых на покрытие расходов)	8,9	16,7	19,9	24,2	38,1	32,0	29,2

221

Allikas: Государственный бюджет СССР и союзных республик 1966-1970 гг, 1972 г.

Lisa 10. 1959.a ja 1970.a NSV Liidu vabariikide rahvaarv

	Rahvaarv (tuhandetes)		1970. a. võrreldes 1959. a. (%)
	15. jaanuaril 1959. a.	15. jaanuaril 1970. a.	
NSV Liit	208 827	241 720	116
Vene NFSV	117 534	130 079	111
Ukraina NSV	41 869	47 126	113
Valgevene NSV	8 056	9 002	112
Usbeki NSV *	8 119	11 800	145
Kasahhi NSV *	9 295	13 009	140
Gruusia NSV	4 044	4 686	116
Aserbaidžaaani NSV	3 698	5 117	138
Leedu NSV	2 711	3 128	115
Moldaavia NSV	2 885	3 569	124
Läti NSV	2 093	2 364	113
Kirgiisi NSV	2 066	2 933	142
Tadžiki NSV	1 981	2 900	146
Armeenia NSV	1 763	2 492	141
Turkmeeni NSV	1 516	2 159	142
Eesti NSV	1 197	1 356	113
Vene NFSV			

Allikas: NSV Liidu rahvastik, 1972

Lisa 11 Küsimustiku struktuur

Küsimus	Vastusetüüp	Valikvastused
<i>Põhiküsimused</i>		
Kas Te peate õiglaseks lastetusmaksu kehtestamist Eestis?	Valikvastused	Jah, pean õiglaseks/ Ei ei pea õiglaseks/ Ei oska öelda
Põhjendage oma seisukohta:	Lühike kommentaar	-
Teie arvates lastetusmaksu kehtestamine soodustaks sündimuse kasvu Eestis?	Valikvastused	Jah, soodustaks/ Ei, ei soodustaks/ Ei oska öelda
Milliseid tagajärgi te näete lastetusmaksu kehtestamisel?	Pikem kommentaar	-
<i>Vastajaprofüli küsimused</i>		
Sugu	Valikvastused	Mees/Naine
Vanus	Valikvastused	Alla 20/ 21-30/ 31-40/ 41-50/ 51-60/ 61-70/ üle 70
Kas Teil on lapsed?	Valikvastused	Jah/ Ei

Allikas: Autori poolt koostatud